

BIBOK KÁROLY

Vág: egy elemzés a konceptuális differenciáció területén

1. A moduláris kognitív nyelvészetben belül az elsősorban Bierwisch nevével fémjelzett kétszintű konceptuális szemantika (Bierwisch 1983, 1996) következetesen megkülönbözteti a nyelvi tudást és a világtudást, valamint ennek megfelelően a nyelvi, azaz a tulajdonképpeni szemantikai és a fogalmi jelentést.¹ Nyelvi szinten a szójelentések nem mindig teljesen meghatározottak, vagyis gyakran alulspecifikáltak. Az ilyen szójelentéseket a neutrális kontextusokban aktivizálódó mindennapi tudásunk konkretizálja a fogalmi interpretáció során. Másként megfogalmazva: a fogalmi interpretáció a világtudásunk segítségével, amelyet a metaforikus értelmezést nem igénylő kontextus hív elő, az alulspecifikált szemantikai jelentést a teljesen meghatározott szó szerinti jelentésekre képezi le. Ez történhet a konceptuális elmozdulás útján, amikor a szemantikai jelentés különböző konceptuális mezőkben kap teljes értelmet, vagy – ettől eltérően – a konceptuális differenciáció útján, amikor némileg különböző módokon, de ugyanabban a konceptuális tartományban folyik az értelmezés. A szó szerinti jelentések levezetése során az utóbbi interpretációs mechanizmus összekapcsolható a prototípus és a szótári sztereotípa fogalmának alkalmazásával (I. Bibok 1998).

A prototípus és a lexikai sztereotípa fogalmával kiegészített konceptuális differenciáció művelétére mint kiindulóponttra támaszkodva, ebben a cikkben egyetlen magyar igét fogok elemezni, nevezetesen a *vág*-ot. Ezzel az a célom, hogy – a hagyományos lexikográfiai megoldással szemben – explicitté tegyem a további, a fogalmi reprezentációk szintjén történő módosulás lehetőségét,² és hogy ezáltal feltárhassak a *vág* jelentései közötti bizonyos összefüggéseket. Először, az ÉrtSz. *vág* címszavának az I. jelentéscsoportjában található jelentéseket szem előtt tartva,³ a kontextusokból adódó interpretációs lehetőségeket vizsgálom, és azt tárgyalom, hogy ezek alapján milyen tulajdonképpeni szemantikai jelentést tételezhetünk fel a *vág* számára. Másodszor, ezt a jelentést megfogalmazom formalizált szemantikai metanyelven.

---

¹ A moduláris és a holista kognitív nyelvészet szembenállásáról I. Kiefer 1995/2000. A kétszintű konceptuális szemantikának a magyar nyelvű anyag elemzésében (is) való használatára I. Gergely–Bever 1985, Pethő 1998 és Bibok 1996, 1998, 1999, 2000a, 2000b.

² Ez kontrasztív szempontból sem lényegtelen (vö. Bibok 1996, 2000a).

³ Sz. Bakró-Nagy (1985) és Andor (1998) dolgozata, bár anyagában kapcsolódik a *vág*ás eseménye lexikai kifejeződésének vizsgálatához, nem tekinti céljának a *vág* ige jelentésének sem a definiálását, sem a részletes leírását.

Harmadszor, mindezek után lehetőség kínálkozik arra, hogy ezt a jelentésrepresentációt további általánosítás révén az előzőekben nem tárgyalt jelentésekre is kiterjesszük.

2. Tekintsük a következő példákat!

- (1) Anna vágja a kenyeret/húst.
- (2) Péter vágja a fát/vasrudat.
- (3) Az anya vágja a fia haját/körmét.
- (4) A kertész vágja a fűvet/pázsitot.

Bár a *vág* különböző cseményeket jelöl az (1)–(4)-ben, egy „absztrakt” *vágást* mind-egyik jelentésvariáns feltételez. A *vág* jelentésmagját – első megközelítésben és egyelőre formalizálás nélkül, csak változókat használva – (5)-ként adhatjuk meg (vö. ÉrtSz. VII: 152, I. 1, valamint az első jelentésen belül megadott b) és d) jelentésárnyalat):

- (5) ‘z-t (éles fizikai tárgyat) használva, x azt okozza, hogy y (fizikai tárgy) nem egésszé válik’.

Az (5)-ből a szó szerinti jelentéseket a konceptuális differenciáció útján nyerjük. A *vágás* különböző cseményei állnak elő annak megfelelően, hogy a kontextusban mi szerepel a *vág* tárgyaként, és hogy ezek esetében mit tartalmaz a mindennapi tudásunk a használandó eszközökről: hogyan és mire használhatók. Az (1)–(4)-ben a *vágás* – a példák sorrendjében – végrehajtható késsel; baltával vagy fűrészszel; hajnyíró géppel vagy ollóval; kaszával, sarlóval, (fünyíró) ollóval vagy fünyíró géppel. Az említett eszközök azonban csupán a *vágás* (1)–(4)-beli eseményeinek a legjellemzőbb eszközei, azaz csak a prototipikus *vágás* eszközei (vö. Kiefer 1990). Ugyanis lehet, például, *vágni* a kenyeret fűrészszel, baltával, egy – alkalmilag eszközként használt – lapos kavicssal, bár az ilyen szituációk nem nagyon valószínűek. Mindezekken kívül elképzelhető olyan nem prototipikus *vágás* is, amikor valaki baltával *vágja* a kenyeret olyan módon, ahogy a késsel szoktuk. A mondottakkal összhangban tehát a konceptuális differenciációval nyert jelentések vonatkozhatnak prototipikus és nem prototipikus *vágásra*.

A *vágás* prototipikus és nem prototipikus esetei kapcsán azonban még további három körülményt kell figyelembe venni. Először, gondoljunk az olyan szituációkra, amikor valaki cérnával *vágja* ketté a szappant, vagy amikor sebészek nem szikét használnak a műtételnél, hanem lézerral *vágnak*! Ilyenkor nem beszélhetünk arról, hogy éles – ha nem is éllel, de legalább éles résszel rendelkező – tárgy szolgál a *vágás* eszközüül. Ezért az éles tárgy használata is csak a *vágás* prototipikus tulajdonságának, tehát csak a *vágásról* való világtudásunk részének tekinthető. Ennélfogva ez nem is szerepeltethető a *vág* tulajdonképpeni szemantikai jelentésének ábrázolásában. Az (5) helyett tehát a (6)-ot kell a *vág* szemantikai jelentésének tartalmaznia:

- (6) 'z-t (fizikai tárgyat) használva, x azt okozza, hogy y (fizikai tárgy) nem egésszé válik'.

Másodszor, a vágás végrehajtójának konkretizálása szintén összefügghet magának az eseménynek a prototipikusságával. Az (1)–(4)-beli példák alapján embe-rekről lehet szó, de általánosan tekintve a vágás eseményét nem zárható ki, hogy (bi-zonyos) állatok vagy robotok végzik azt. A világtudásunkkal nem számolva azonban csupán annyit tudhatunk a vágás végrehajtójáról, hogy valamilyen fizikai tárgynak kell lennie. Ezért a (6)-ot így kell pontosítani:

- (7) 'z-t (fizikai tárgyat) használva, x (fizikai tárgy) azt okozza, hogy y (fizikai tárgy) nem egésszé válik'.

Harmadszor, fontos megjegyezni, hogy a lexémával (és nem bizonyos körül-író kauzativ konstrukcióval) kifejezhető, nem tipikus eseteket a szójelentés fogalmi reprezentációjához tartozó szótári sztereotípiák korlátozzák. Ezek, amikor releván-sak, előírják az események lezajlásának kulturálisan jellemző módját és célját (bő-vebben l. Gergely–Bever 1985). Ami a *vág*-ot illeti, a szótári sztereotípia magában foglalja a standard módokat, ahogy vágni lehet valamit, és kizárja az olyanokat, mint az alábbi. Ha János az asztal lapjához erősíti a kést, aztán a kés élére teszi a kenyere-t, majd a kenyérrre helyez egy nehéz követ, és ezzel azt okozza, hogy az két részre legyen osztva (úgy, mint amikor a kést mint vágóeszközt a szokásos módon használ-ják), aligha jelölnék ezt az eseményt a *vág*-gal. Az ilyen szituáció inkább pe-rifrasztikus kifejezést igényelne: *Azzal, hogy János ezt meg ezt teszi, azt okozza, hogy...* Miközben a *vág* lexikai egység sztereotípiája korlátozza az ige referenciális körét, azaz nem engedi meg az adott tárgy szempontjából tipikus vágóeszköz nem standard használatát, egyáltalán nem akadályozza meg, hogy ez az ige konceptuá-lisan differenciálódjon a kontextusokban. Ezek a szó szerinti jelentések, természetesen, nemcsak prototipikus vágásra, hanem nem prototipikus vágásra is vonatkozhatnak. Az utóbbi fajta vágás esetében a cselekvés végrehajtója három, különböző módon használhat nem tipikus eszközöket:

- (a) vagy olyan módon, amely jellemző az adott eszközre, de nem jellemző a vá-gás tárgyára (pl. balával vágja a kenyeret);
- (b) vagy olyan módon, amely nem szokásos az adott eszköz esetében, de szoká-sos a vágás tárgyat tekintve (pl. egy balta éles részét úgy mozgatja a kenyé-ren, ahogy a késsel szoktunk vágni);
- (c) vagy olyan módon, amely nem jellemző sem az adott eszközre, sem a vágás tárgyára, de a vágás eredménye (egy nem egész fizikai tárgy) ahhoz hasonló-an jön létre, ahogy a prototipikus vágás és a nem prototipikus vágás (a) és (b) esetében (pl. cérnával vágja a szappant).

Vegyük észre, hogy az (a)–(c)-ben említett események nem prototipikus volta ellené-re mindig fenn kell állnia annak a (7)-ben szereplő feltételnek, hogy egy fizikai tárgy

nem egészsé válik. Tehát ennek a feltételnek a teljesülése mindenképpen szükséges ahhoz, hogy egy esemény vágásnak, akárcsak nem prototipikus vágásnak számítson. Ugyanis erősen kérdéses lenne, hogy tekinthetjük-e például a (3)-at (*Az anya vágja a fia haját/körmét.*) igaznak, ha az anya fűnyíróval próbálkozna. Arra is fontos rámutatni, hogy egy olyan esemény megítélésében, amikor cernát használva okozzuk, hogy a szappan nem egészsé váljon, csak a prototipikus vágáshoz, valamint a nem prototipikus vágás (a) és (b) eseteihez való hasonlóságra, azaz csupán egy tipikalitási feltételre⁴ támaszkodhatunk.

Annak, hogy a prototipikus és a nem prototipikus interpretációkkal ilyen hosszan foglalkoztunk, két oka van. Egyrészt, hogy a szótári sztereotípiára a prototipikus eseménnyel utalhassunk, tudnunk kell, hogy a nem tipikus interpretációk mi-
ben és hogyan térhetnek el a tipikustól. Másrészt, a „puszta köznévi + ige” szerkezetben az (1)–(4) kapcsán említett interpretációk közül csak a prototipikus értelmezések jöhetnek szóba. Például míg a (2)-t használhatnánk (nem tekintve most a *vasrudat* főnevet), a (8)-at

(8) Péter fát vág.

nem mondanánk, ha Péter egy darab puha fát késsel kisebb részekre osztana (vö. Komlósy 1992: 513). A *fát vág* két dolgot jelenthet: 1. ‘fát aprít, darabol’ és 2. ‘fát kivág’. Az ilyen szerkezeteket a szótárban az inkorporáció lexikai szabályával hozhatjuk létre, szemantikai reprezentációjuknak pedig, általánosan szólva, azt kell tartalmazniuk, hogy az inkorporált köznévi módosítja az ige jelentését, ami tkp. a konvencionálizált, intézményesült tevékenységekre utaló fogalmi megszorítás által konkretizálódik (Kiefer 1990–1991).

Hasonló módon jön létre a *csirkét vág* a megfelelő „szabad” szerkezetből, a *vágja a csirkét*-ből, ahol az intézményesült cselekvést így parafrázálhatjuk: ‘fogyasztás végett állatot öl’ (vö. ÉrtSz. VII: 152, I. 3). Maga a *vágja a csirkét* „szabad” szerkezet azonban a kontextusoktól függően – mint ahogy végső soron a *vágja a labancot* is (vö. ÉrtSz. VII: 152, I. 4: ‘[...] gyilkolva pusztít, kaszabol’) – különbözőképpen interpretálható. De nemcsak szabállyal megadható esetei vannak az inkorporációnak, hanem vannak teljesen lexikálizált szótári egységek is. Példát természetesen találunk a *vág* ÉrtSz.-beli szócikkében is, az I. 2. jelentésnél: *eret vág valakin* – **vágja az eret valakin*, valamint az I. 6. jelentésnél: *ajtót, ablakot vág*, ahol a jelentést nem tudjuk levezetni a megfelelő szabad szerkezetekből (*vágja az ajtót, az ablakot*), mert ezeket nem érthetjük úgy, ahogy az ÉrtSz. az előbbieket magyarázza: ‘[...] ajtó, ablak beillesztésére [kiemelés tőlem – B. K.] nyílást készít’.⁵

⁴ A klasszikus kategorizáció szükséges és elégséges feltételeitől eltérő tipikalitási és centralitási feltételekről l. Jackendoff 1983: 121.

⁵ Véleményem szerint a kiemelt rész az előbbi szerkezetek esetében sem szükséges feltétel. Ezért még visszatérek rájuk a 4. pontban.

Kiefer (1990–1991) és Komlósy (1992) szerint a lokális és direkcionális vonzatok is inkorporálódhatnak. Tehát a *késével az ujjába vágott, baltáját a fába vágta* (ÉrtSz. VII: 153, I. 7) kifejezésekben *az ujjába, a fába* inkorporálódott a *vág* igébe. Figyeljük meg, itt új vonzat jelent meg, és ezért az instrumentális váltakozik az accusativussal. Ami pedig a kifejezések szemantikáját illeti, az analóg a *belevág* igekötős igéével, vö. *késével belevágott az ujjába, baltáját belevágta a fába*.

Ahelyett, hogy tovább részleteznénk a *vág* ige jelentéseit, összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy nem tekintve a metaforikus, idiomaszerű szóhasználatokat,⁶ a (7)-ben megfogalmazott jelentést ténylegesen alapjelentésnek tarthatjuk, mert az itt áttekintett többi jelentés a (7) differenciációjával, az inkorporálódással és a vonzatstruktúra megváltozásával megmagyarázható. Ezért a következő pontban megadjuk a (7)-et formalizálva is.

3. Induljunk ki abból, hogy a kétszintű konceptuális szemantika szerint – ahogy az 1. pontban is mondtam – a szemantikai és a fogalmi reprezentáció a jelentés ábrázolásának két külön szintje. Mivel azonban a szemantikai reprezentáció nemcsak nyelvi, grammatikailag meghatározott, hanem végső soron a fogalmi struktúrák motiválják (Bierwisch 1987: 36–37), célszerű először a fogalmi reprezentációk felépítéséről szólni. A fogalmi reprezentációk ontológiai mezők egy rendszerén alapulnak, amelybe többek között beletartozik az E események mezője (Bierwisch 1988a, 1988b). Az események mezőjén belüli viszonyokat meghatározó feltételeknél elsősorban azokat kell megemlíteni, amelyek szerint az állapotok, illetve a homogén folyamatok elválaszthatók a valódi eseményektől. Míg az előbbiek olyan részekre oszthatók, amelyeknek mindegyike kielégíti az egészre vonatkozó feltételt, az utóbbiakra ez nem áll. További belső feltétel lehet például az, amely az okozást tartalmazó eseményeket (e_k) azonosítja, nevezetesen: az 'okoz', amely két, az E mezőből vett argumentummal együtt (e_i, e_j) alkot egy proposíciót. Ebből az is látható, hogy egy esemény (gyakran) olyan komplex feltétellel határozható meg, amely más eseményeket is magában foglal. Természetesen, egy eseményben más ontológiai mezők elemei szintén előfordulhatnak mint résztvevők. Más szóval, jellemezhetünk egy eseményt egy feltétellel és argumentumaival, azaz egy proposícióval. Ebben az értelemben a proposíciók eseményekre vonatkozó feltételek. De mivel a proposíció definíció szerint egy feltételből és argumentumaiból áll, nem alkalmazhatjuk azokat közvetlenül egy eseményre. Ezért szükséges egy speciális feltétel, amely a proposíciókat események feltételeivé változtatja. Ezt az 'inst' kétargumentumú predikátum fejezi ki, amely a következő tulajdonságokkal rendelkezik.

---

⁶ Ide kell sorolni az olyan kifejezéseket is, mint pl. *vág a kabát, vág a kötés* (ÉrtSz. VII: 153, I. 8), mivel ezek jelentésének megadásához az eredetileg feltételezett 'nem egészé válás' átértelmezésére van szükség.

- (9) Ha p egy propozíció, és e_k E eleme, akkor
 a. inst (e_k, p) egy propozíció, és
 b. inst ($e_k, \sim p$) implikálja, hogy $\sim$ inst (e_k, p).

A (9a) propozíció azt mondja, hogy az e_k esemény megvalósítja (instantiate) p -t. A (9b) azt állítja, hogy ha e_k p negációjának megvalósulása, akkor e_k nem lehet p megvalósulása.

Az E mező különleges státusa még két tulajdonságban nyilvánul meg. Először: csak E elemeire vonatkozhatnak modalitást kifejező feltételek. Másodszor: az események számára a különböző mezők elemeit kapcsolatba hozó feltételek közül mind a lokalizáció, mind az időben való elhelyezés releváns, a többi mező számára pedig csak az egyik vagy a másik lehetőség áll fenn.

Ezek után a (7) formalizált változatát – a szemantikai komponenseket egy logikai nyelv p_i cdikátumainak tekintve – a következőképpen írhatjuk fel.

- (10) [IDŐ $e = t$] : [c INST [[[x TESZ e_1] : [e_1 INST [[x HASZNÁL z] : [[FIZIKAI TÁRGY x] & [FIZIKAI TÁRGY z]]]]] : [[e_1 OKOZ e_2] : [e_2 INST [VÁLIK [[nem EGÉSZ y] : [FIZIKAI TÁRGY y]]]]]]]

A (10)-beli kifejezés egy propozíció, azaz mondat formájú. De nekünk arra lenne szükségünk, hogy a *vég* szemantikai reprezentációja igének megfelelő kategóriájú legyen, vagyis olyan, amely szerint a mondatban más szavakkal összekapcsolódik. Formálisan ez a lambdaabsztrakcióval oldható meg: a kifejezés elé lambdaoperátorokat írunk, amelyek kötik a változókat.⁷

- (11) $(\lambda z)\lambda y\lambda x\lambda t\lambda e$ [[IDŐ $e = t$] : [e INST [[[x TESZ e_1] : [e_1 INST [[x HASZNÁL z] : [[FIZIKAI TÁRGY x] & [FIZIKAI TÁRGY z]]]]] : [[e_1 OKOZ e_2] : [e_2 INST [VÁLIK [[nem EGÉSZ y] : [FIZIKAI TÁRGY y]]]]]]]]]

A (10) és a (11) jobb megértését az alábbi megjegyzésekkel kívánom elősegíteni:

- (a) A [VÁLIK p], amely egy állapotra vonatkozó feltétel bekövetkezését jelöli, tulajdonképpen egy redundanciaszabály eredménye, és az inchoatív mozzanatot tartalmazó igék reprezentációját egyszerűsíti: [VÁLIK p] $\rightarrow$ [[$\sim p$] VÁLIK p]. Ez a szabály azt jelenti, hogy tetszőleges reprezentációkban a nyíl bal oldalán álló elem a nyíl jobb oldalán levő (komplexebb) egységgel helyettesíthető. A $\sim p$ körüli kerek zárójelek azt fejezik ki, hogy a változást megelőző állapotra vonatkozó feltétel preszuppozícióként van jelen. A VÁLIK

⁷ Bierwish (1983, 1988b) a szemantikai reprezentációkat a természetes nyelvre adaptált lambda-kategoriális nyelv kifejezéseiként adja meg.

predikátum egy implikációs jelentést is indukál: [VÁLÍK p] → p, vagyis a változás utáni időpontban p fennáll. (Vö. Bierwisch 1983, Kiefer 1983.)

- (b) A „nem EGÉSZ” használatára l. Sz. Bakró-Nagy 1985.
- (c) A „:” kötőszó jelentése: ‘úgy, hogy’, azaz a kötőszó után álló propozíció egy feltételt „helyez” a kötőszó előtt található propozícióra (vö. Bierwisch 1988b). A „&” pedig a konjunkciót, azaz a logikai és-t jelöli.
- (d) A λz kerek zárójelbe tétele azt jelzi, hogy a z változó kitöltése szintaktikailag opcionális.
- (e) Ha a vágás eseményét egy időponthoz kapcsoljuk, azaz [IDŐ = t], akkor meg kell jelennie egy (újabb) lambdaoperátornak, amely a t változót lcköti, és amelyet egy mondatban az idő grammatikai kategóriáját kifejező morfémával helyettesíthetünk.
- (f) Az igéknél a referenciális szemantikai szerepet (λc) külön kell feltüntetni, mert ez önálló státussal rendelkezik, azaz nem csik egybe egy másik szereppel (vö. Bierwisch 1988a, 1988b).

4. Ebben a pontban arra vállalkozom, hogy a (11) módosításával az ÉrtSz. *vág* címszavának még azokat a jelentéseit is megragadhassuk, amelyek az I. jelentéscsoportban szerepelnek, de eddig nem vettük őket figyelembe. Tekintsük először az alábbi példákat!

- (12) Ez a kés (most) nem vág.
- (13) Péter ollója (most) jól vág.

A (12) és a (13) nem utal a cselekvés végrhajtójára. Ilyenkor a vágás eszközként használt tárgynak tulajdoníthatjuk a szokásos állapotváltozás előidézését (vö. ÉrtSz. VII: 152, I. 5). Érdemes ezzel kapcsolatban felhívni a figyelmet a különben nem ide tartozó, 6. jelentés leírására, ahol a nyílást személy vagy eszköz hozza létre, készíti. Ahhoz, hogy a *vág* (12)-beli és (13)-beli előfordulását is megmagyarázhassuk a (7), ill. formalizált változata, a (11) alapján, a következőket kell feltételeznünk. Először, mivel az OKOZ argumentumairól többféle elképzelés lehetséges (Komlósy 2000: 249–250, Tenny–Pustejovsky 2000: 7–13), és mivel lehetséges okozás nem ágensi szerepű résztvevő nélkül (Tenny–Pustejovsky 2000: 13–14), megengedhetjük, hogy ennek a predikátumnak az első argumentuma ne csak egy esemény lehessen, hanem egy (nem ágensi szerepű) individuum is. Változókkal kifejezve: [c₁/z OKOZ e₂]. Másodszor, a (11)-ben kerek zárójelbe tétellel jelölhetjük a reprezentáció opcionális részét, azaz amelyre a (12) és a (13) esetében nincs szükség. Ekkor a (14)-et kapjuk.⁸

---

⁸ Az ilyen eljárásnak a kétszintű konceptuális szemantikában való elfogadottságára és alkalmazására l. Bibok 2000b.

- (14) $(\lambda z)\lambda y(\lambda x)\lambda t\lambda e$ [[IDŐ $e = t$] : ((e INST [[[[x TESZ e_1] : [e_1 INST [[x HASZNÁL z] : [[FIZIKAI TÁRGY x] &] [FIZIKAI TÁRGY z]]]]]] : [[e_1/z OKOZ e_2] : [e_2 INST [VÁLIK [[nem EGÉSZ y] : [FIZIKAI TÁRGY y]]]]]]!]

Most vegyünk még újabb példákat!

- (15) Péter (most) vágja a szelet/karék/darab kenyeret.
 (16) Péter (most) vágja a nyílást/bejáratot/ajtót a falba.

Jóllehet az ÉrtSz. külön jelentésként kezeli a *vág* (15)-beli és (16)-beli használatát (VII: 152, 1a és 6), annyi azonosság van közöttük, hogy a *vágás* eredményeként nemcsak egy fizikai tárgy (z) válik nem egésszé, hanem egyúttal egy másik fizikai tárgy (w) is létrejön. Ennek megfelelően a (14)-ben kibővíthetjük az e_2 esemény leírását a (17) alatti formulával.

- (17) [LÉTEZIK w] : [FIZIKAI TÁRGY w]

Ha a (17)-et „&” kötőszóval hozzákapcsoljuk a VÁLIK predikátumnak a (14)-beli argumentumához, azaz egy logikai és-sel összekapcsolt összetett propozícióra vonatkozik a VÁLIK, akkor így a *vág* további jelentéseit leszünk képesek megragadni egyetlen jelentésrepresentációval. Természetesen, ennek a kiegészítésnek (kerek) zárójelben kell szerepelnie a reprezentációban, mert csak olyan kontextusok, mint a (15) és a (16), fogják aktivizálni azt.

A (14) és a (15), persze, különböznek is egymástól: a (15)-ben „rész–egész” viszonyról van szó, az egészből leválasztunk egy részt, míg a (16)-ban nincs ilyen viszony, és ami létrejön, az teljesen akkor keletkezik („eredménytárgy”). Ez a különbség azonban a (14)-beli és a (15)-beli kontextusok különbsége, és ezért nem érinti a (17)-tel kibővített (14)-es alapjelentést. Továbbá: mint a 6. jelentésnél feltüntetett jelentésárnyalat (*lemezt vág* ‘arra alkalmas lemezre hangfelvételt készít; hanglemezt készít’) mutatja, nemcsak valamilyen nyílás jöhet létre, azaz a (16)-tól eltérő kontextusban szintén előfordulhat a *vág* a fentebb elemzett jelentésben. Vö. még: *filmet vág*.

5. A *vág* igének az adott terjedelem biztosította vizsgálatát befejezve, kijelenthetjük, hogy – mind a lexikológiai elemzésekben, mind a lexikográfiai gyakorlatban, különös tekintettel az értelmező szótárakra – a kétszintű konceptuális szemantika koncepciója révén pontosabbá és következetesebbé tehetjük a szójelentések megadását.

IRODALOM

- Andor József 1998, A fogalmi keret, a szemantikai mező és a szinonimitás határvonalai (Magyar, vágást kifejező igék lexikális-szemantikai vizsgálata). In: Gecső Tamás – Spannraft Marcellina (szerk.), *A szinonimitásról: Az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti tanszéke által 1997 októberében rendezett tudományos konferencia előadásainak tanulmánykötete*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 7–19.
- Sz. Bakró-Nagy Marienne 1985, Egy történeti-szemantikai elemzés vázlatja. *Általános Nyelvészet Tanulmányok XVI*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 33–63.
- Bibok, Károly 1996, Problema konceptual'noj semantiki ruszkogo i vengerskogo jazykov. *Voprosy jazykoznanija* 1996/2, 156–165.
- Bibok Károly 1998, A hív és a küld igék konceptuális szemantikai vizsgálata. *MNy*. XCIV, 436–446.
- Bibok Károly 1999, A könyv-típusú szavak poliszémiája. In: Gecső Tamás (szerk.), *Poliszémia, homonímia: Az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti tanszéke által 1998 októberében rendezett tudományos konferencia előadásainak tanulmánykötete*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 24–30.
- Bibok, Károly 2000a, Conceptual semantic investigations in Russian and Hungarian. In: Lendvai, Endre (ed.), *Applied Russian studies in Hungary*. Pécs: Krónika Kiadó, 15–32.
- Bibok Károly 2000b, „Szemantikai egyeztetés” a megnyilatkozásjelentés leveztetése során. In: Büky László – Malczki Márta (szerk.), *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei IV. Szeged, 1999. október 27–28. Szeged*, 57–68.
- Bierwisch, M. 1983, Semantische und konzeptuelle Repräsentation lexikalischer Einheiten. In: Růžička, R. – Motsch, W. (Hrsg.), *Untersuchungen zur Semantik*. Berlin: Akademie-Verlag, 61–99. (Studia grammatica 22.)
- Bierwisch, M. 1987, Some aspects of semantic form in natural language. In: Nagao, M. (ed.), *Language and artificial intelligence*. Amsterdam: Elsevier, 35–50.
- Bierwisch, M. 1988a, On the grammar of local prepositions. In: Bierwisch, M. – Motsch, W. – Zimmermann, I. (Hrsg.), *Semantik und Lexikon*. Berlin: Akademie-Verlag, 1–65. (Studia grammatica 29.)
- Bierwisch, M. 1988b, *Cognitive linguistics: Framework and topics*. Ms.
- Bierwisch, M. 1996, How much space gets into language? In: Bloom, P. – Peterson, M. A. – Nadel, L. – Garrett, M. F. (eds.), *Language and space*. Cambridge: MIT Press, 31–76.
- ÉrtSz. – *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára I-VII*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959–1962.
- Gergely György – Bever, T. G. 1985, Az okozást kifejező igék mentális reprezentációja. *Pszichológia* 5, 379–434.
- Jackendoff, R. 1983, *Semantics and cognition*. Cambridge: MIT Press.
- Kiefer Ferenc 1983, *Az elfeltételek elmélete*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiefer, Ferenc 1990, Linguistic, conceptual and encyclopedic knowledge: Some implications for lexicography. In: Magay, Tamás – Zigány, Júlia (eds.), *BudaLEX '88 proceedings: Papers from the 3rd International EURALEX Congress, Budapest, 4–9 September 1988*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1–10.
- Kiefer, Ferenc 1990–1991, Noun incorporation in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 40, 149–177.

- Kiefer, Ferenc 1995/2000, Cognitive linguistics: A new paradigm? In: *Linguistics in the Morning Calm III*. Seoul, 93–111. (Magyarul: A kognitív nyelvészet: új paradigma? In: Pléh Csaba – Kampis György – Csányi Vilmos (szerk.), *A megismeréskutatás új útjai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 120–144.)
- Komlósy András 1992, Régensek és vonzatok. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan I: Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 299–527.
- Komlósy András 2000, A műveltetésről. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan III: Morfológia*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 215–292.
- Pethő Gergely 1998, A *száj* szó jelentésének kognitív szemantikai leírása. *Folia Uralica Debreceniensia* 5. Debrecen, 133–202.
- Tenny, C. – Pustejovsky, J. 2000, A history of events in linguistic theory. In: Tenny, C. – Pustejovsky, J. (eds.), *Events as grammatical objects: The converging perspectives of lexical semantics and syntax*. Stanford: CSLI Publications, 3–37.